

Karel Čapek (9. 1. 1890 Malé Svatoňovice /severovýchodní Čechy/ – 25. 12. 1938 Praha)

Český spisovatel, novinář, literární, divadelní a výtvarný kritik, překladatel. Jedna z klíčových osobností v kulturním životě Československé republiky 20. a 30. let 20. století a zároveň jeden ze světově nejproslulejších českých autorů všech dob.

Nad jiné literáty vynikal mj. neobyčejně širokým rejstříkem literárních žánrů, jimž se věnoval.

Karel Čapek pocházel z kulturně podnětné rodiny venkovského lékaře. Byl bratrem Josefa Čapka (1887 – 1945), významného malíře, grafika, ilustrátora, výtvarného kritika a spisovatele, a Heleny Čapkové (1886 – 1961), spisovatelky (napsala mj. knihu *Moji milí bratři*).

Karel Čapek studoval na gymnasiích v Hradci Králové, Brně a Praze, absolvoval (1909 – 1915) Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy (byl vždy výtečným studentem a první drobné texty publikoval v časopise či novinách již v průběhu studentských let). Byl na studijním pobytu v Berlíně a Paříži (1910 – 1911).

Ze zdravotních důvodů ho neodvedli do rakousko-uherské armády za První světové války (jeho život ovlivňovala již od r. 1916 Bechtěrevova nemoc, spočívající v postupném znehybnění páteře).

Karel Čapek žil v Praze a během několika prvních, krátkých zaměstnání začal publikovat knižně: zprvu především ve spolupráci s bratrem Josefem. Oba se podíleli na *Almanachu na rok 1914*, který znamenal nástup nové (druhé) moderny v české literatuře.

V r. 1920 Karel Čapek uveřejnil svou divadelní hru *R.U.R.*: název hry, která se odehrává v nedaleké budoucnosti, je totožný se jménem firmy, jež produkuje umělé lidi – roboty, kteří se nakonec proti lidem vzbouří (dnes celoplanetárně rozšířené slovo *robot* se ve hře objevilo vůbec poprvé). Hra, jež tak jako některá další Čapkova díla varovala před důsledky ponižování i odlidšťování člověka v moderní průmyslové společnosti, měla premiéru v r. 1921 a rychle si získala mezinárodní uznání. Již během prvních tří let byla přeložena do asi 30 jazyků, v r. 1922 byla v anglickém překladu inscenována v New Yorku a Čapek se rychle ocitl v pozici světově respektovaného autora.

V přibližně stejné době se jeho partnerkou stala herečka – a posléze i spisovatelka – Olga Scheinpflugová (1902 – 1968); ovšem vzali se až r. 1935 a zůstali bezdětní.

Od roku 1921 až do své smrti Čapek pracoval jako novinář v redakci *Lidových novin* a výrazně se podílel na jejich přeměně z pouhého listu pro široké vrstvy čtenářů (viz název) ve fórum moderně orientovaných českých intelektuálů. V této redakci byli jeho kolegy i další významní čeští spisovatelé (takže se někdy hovoří o literární generaci *Lidových novin*): Eduard Bass, František Langer, Karel Poláček, Ferdinand Peroutka, Karlův bratr Josef aj. Karel Čapek také přispíval do Peroutkova časopisu *Přítomnost*, který se stal nejvýznamnějším kulturně-politickým časopisem meziválečného Československa.

V r. 1925 se bratři Čapkové přestěhovali do dvojvily, kterou si dali postavit v rezidenční pražské čtvrti Vinohrady: Josef tam bydlel se svou rodinou, Karel

s otcem a později s Olgou. Vilu obklopuje velkoryse pojatá zahrada – bratři Čapkové byli nadšenými a odborně zdatnými zahrádkáři.

Ve své vile bratři Čapkové pořádali pravidelná neformální setkání intelektuálů (takzvaných **pátečníků**), mezi něž přicházel i **prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk**.

V r. **1925** se Karel Čapek podílel na založení **československé pobočky PEN klubu** a až do r. 1933 byl jejím předsedou; PEN klub je mezinárodní organizace literátů (PEN = Poets, Playwrights, Editors, Essayists, Novelists). Čapek hojně **cestoval po Evropě** a jako činovník PEN klubu navázal přátelství s řadou významných světových spisovatelů.

Čapek rozvinul své spisovatelské zájmy v **nejrůznějších žánrových oblastech**: od divadelních her a románů přes povídky (včetně apokryfů a detektivek), fejetony, sloupky a cestopisy až k překladům poezie, pohádkám, bajkám a esejům, a dokonce vytvořil i knižní interview – patrně první na světě. Čapek – sám i s ústředními postavami svých děl – si však vždy udržuje v zásadě tentýž osobitý pohled na svět. Je to pohled i postoj obyčejného, nepriviligovaného člověka, který je ovšem přiměřeně vzdělaný, pevně usazený ve své profesi či klíčových zájmech a neokázale vyznává základní mravní hodnoty.

Čapkova tvorba obsahuje **dva hlavní tematické okruhy**, jimiž jsou: **(1) možnosti pravdivého poznání** a **(2) perspektivy vývoje světa k větší lidskosti**.

Čapkovský člověk se zaujetím hledá pravdu v okolním světě i v lidské duši, ale vždy nakonec – s cílem dosáhnout mezilidského **porozumění** – preferuje **toleranci a různocnění skutečnosti**. Nemá mocenské a ani jakékoli veřejné ambice, chová nedůvěru k projektům revoluční přeměny společnosti i světa a vyzdvihuje naopak **dělný život** založený na zdánlivě malých činech – jen jejich prostřednictvím totiž lze učinit svět skutečně a trvale lepším.

Karel Čapek byl názorově výrazně ovlivněn **prezidentem Masarykem**. Veřejnost vnímala Čapka také jako **zastávce úzkého sepětí se západní (zejména anglosaskou a francouzskou) kulturou i politikou**. Ovšem v médiích na něj tvrdě **útočili** aktivisté z řad **neliberální, ultrakonzervativní pravice** (katolický spisovatel Jaroslav Durych aj.).

Čapkova tvorba beletristická a novinářská na sebe navzájem silně působí. Čapek **spisovatel** ví, že čtenář chce epicky bohatý příběh s jasnou zápletkou, s dějovým napětím a s pointou (jež však může mít i povahu otevřeného konce). **Čapek vypravěč** udržuje živý kontakt se čtenářem a vtipný, duchaplný nadhled nad situací. **Čapek milovník jazyka** udivuje i inspiruje širokou slovní zásobou ze všech jazykových vrstev (v próze bývají čapkovsky příznačné dlouhé synonymické řady). Ta svá díla, která náležejí k lehčím žánrům, si Čapek také sám **ilustroval**; měl nezaměnitelný výtvarný styl blízký poetické karikatuře. Navíc byl dobrým amatérským **fotografem**.

Čapek dokáže zasadit své dílo do **jakéhokoli prostředí** – kromě světa žurnalistiky a divadla také třeba do prostředí lékařského, přírodovědného, historického, právního, politického, vojenského, železničářského, dokonce hornického atd. – vždy však s **velmi důkladnou přípravou** ohledně faktů, terminologie a způsobu komunikace.

V **polovině 30. let** se tvorba Karla Čapka zřetelně mění pod tlakem **ohrožení československé demokracie fašismem** – zejména německým, ale také domácím, českým: Čapek se stává ráznějším a patetičtějším.

V r. **1935** novomanželé Čapkovi dostali jako svatební dar do užívání bývalý úřednický **dům Strž u Dobříše** jihozápadně od Prahy: v následujících třech letech zde často pobývali a zvali si sem hosty. Čapek tu napsal všechna svá významná díla vzniklá v této době.

Zejména **po Mnichovské dohodě** ze září **1938**, již evropské velmoci okleštily československé území ve prospěch Německa, se vystupňovaly **mediální i osobní útoky na Čapka** ze strany českých ultrakonzervativců: vyčítali Čapkovi, že svým humanismem a demokratismem oslaboval připravenost české veřejnosti čelit vážným krizím a že liberálním a protifašistickým zaměřením své tvorby zbytečně popouzel tehdejší německý nacistický režim (Čapkovu osobní krizi patrně prohloubil také fakt, že k Německé říši byl připojen i jeho rodný kraj). **O Vánocích 1938 oslabený Čapek zemřel na zápal plic.** Byl pohřben na pražském Vyšehradském hřbitově.

O tom, jaký osud by Karla Čapka čekal, svědčí skutečnost, že **Josef Čapek** byl již v následujícím roce 1939, brzy po začátku německé okupace zbytku Českých zemí, zatčen německou tajnou policií gestapem a po celou Druhou světovou válku byl vězněn v nacistickém koncentračním táboře, kde v dubnu 1945 (pár týdnů před blížícím se osvobozením) zemřel.

Olga Scheinpflugová zpracovala příběh svého vztahu s Karlem Čapkem v knize **Český román** (1946) a pak ještě napsala svou vlastní vzpomínkovou knihu **Byla jsem na světě** (tiskem až 1988/1994).

V r. 1990 měl premiéru český film **Člověk proti zkáze**, který zachycuje poslední léta Karla Čapka: režie Štěpán Skalský, v hlavních rolích Josef Abrhám (Karel Čapek) a Hana Maciuchová (Olga Scheinpflugová).

V Malých Svatoňovicích je **Muzeum bratří Čapků**, ve Strži **Památník Karla Čapka**, bylo naplánováno, že od r. 2026 bude pro veřejnost zpřístupněna **Karlova polovina dvojvily bratří Čapků**.

Některá díla:

Romány dystopické science fiction **Továrna na Absolutno** (1922), **Krakatit** (1924; název se vztahuje k ústřednímu motivu mimořádně účinné trřaskaviny, jejíž jméno odkazuje na ničivý výbuch indonéské sopky Krakatoa r. 1883; film 1948: režie Otakar Vávra, v hlavní roli inženýra Prokopa Karel Höger; film **Temné slunce** 1980: režie Otakar Vávra, v hlavní roli Radoslav Brzobohatý; dvě opery 1961: autoři – vždy hudba a libreto – Jiří Berkovec a Václav Kašík), **Válka s Mloky** (1936; románem velmi volně inspirovaná opera 2013: hudba Vladimír Franz, libreto Rostislav Křivánek);

Román z hornického prostředí **První parta** (1937; film 1959: režie a scénář Otakar Vávra, hrají Eduard Cupák, Gustáv Valach, Jaroslav Vojta);

Volná románová trilogie **Hordubal** (1933; kniha je nazvána podle hlavní postavy, horala z Podkarpatské Rusi; film **Hordubalové** 1937: režie Martin Frič, scénář Karel Čapek a Karel Hašler, v hlavní roli Jaroslav Vojta; film 1979: režie Jaroslav Balík, v titulní roli Anatolij Kuzněcov), **Povětroň** (1934), **Obyčejný život** (1934); trilogii Čapek napsal jako umělecké vyjádření moderního filozofického směru pragmatismu, který odmítá ideu univerzální, často jen ze setrvačnosti uznávané pravdy, a za kritérium pravdivosti považuje eticky chápanou užitečnost pro konkrétního člověka;

Divadelní hry **Loupežník** (1920; první Čapkova hra uvedená na jevišti, zpracovává téma generačního konfliktu; film 1931: režie a scénář Josef Kodíček, v titulní roli Jaroslav Gleich), **R.U.R.** (tiskem 1920, premiéru provedl 1921 ochotnický spolek Klicpera v Hradci Králové a vzápětí Národní divadlo v Praze; název hry je zkratkou anglického názvu firmy Rossum's Universal Robots, která vyrábí umělé lidi; drama ze žánru dystopické science fiction bylo prvním světovým

úspěchem Karla Čapka; vneslo do světových jazyků slovo *robot*, ovšem na rozdíl od dnes vžité představy nešlo o stroje, ale o lidem velice podobné tvory z umělých tkání); **Ze života hmyzu** (s Josefem Čapkem; tiskem 1921, premiéra 1922; alegorické drama o sobecké podstatě vztahů v moderní společnosti), **Věc Makropulos** (1922; hra science fiction se odehrává v současnosti, ale pojednává o dávném elixíru mládí a o problematické smysluplnosti touhy po něm; slovem *věc* se myslí právnícký případ a *Makropulos* je jméno údajného alchymisty z pražského dvora císaře Rudolfa II.); opera 1926: hudba a libreto Leoš Janáček – dnes jde o mezinárodně oblíbenou operu), **Adam Stvořitel** (s Josefem Čapkem; 1927; hra s prvky politické satiry), **Bílá nemoc** (1937; hra varující před fašismem a jeho válkuchtivou agresivitou; film 1937: režie a scénář Hugo Haas, hrají Hugo Haas /doktor Galén/, Zdeněk Štěpánek /maršál/), **Matka** (1938; hra byla inspirována občanskou válkou ve Španělsku 1936 – 1939, v níž proti demokratické vládě bojovali fašisté vedení generálem Franciscem Francem a opírající se o vojenskou pomoc fašistických států Itálie a Německa; podnět ke hře dala Olga Scheinpflugová);

Kniha básnických překladů Francouzská poezie nové doby (1920; dílo mělo zásadní vliv na českou meziválečnou poezii, zejména na směr poetismus);

Soubory povídek (jednotlivé povídky často vyšly v novinách nebo časopisech ještě před svým souborným, knižním vydáním) **Zářivé hlubiny a jiné prózy** (s Josefem Čapkem; 1916), **Boží muka** (1917; první samostatná kniha Karla Čapka), **Krakonošova zahrada** (s Josefem Čapkem; 1918), **Povídky z jedné kapsy** a **Povídky z druhé kapsy** (obojí 1929; krátké detektivní příběhy – detektivky všedního dne; několik příběhů zfilmováno v povídkových filmech: *Čapkovy povídky* 1947, režie Martin Frič; *O věcech nadpřirozených* 1958, různí režiséři; *Čintamani a podvodník* 1965, režie a scénář Jiří Krejčík, Olga Scheinpflugová v jedné z hlavních rolí; *Plaché příběhy* 1982, různí režiséři);

Cestopisy **Italské listy** (1923), **Anglické listy** (1924), **Výlet do Španěl** (1930), **Obrázky z Holandska** (1932), **Cesta na sever** (1936);

Soubor apokryfů **Kniha apokryfů** (1932, rozšířené vyšlo 1945; apokryfem se rozumí text zpracovávající neobvyklým, často provokujícím způsobem nějaký obecně známý příběh);

Soubory fejetonů (vtipných novinových článků o různých otázkách běžného života) **Zahradníkův rok** (1929), **Jak se co dělá** (1938; *Jak se dělají noviny*, *Jak se dělá film*, *Jak vzniká divadelní hra*);

Bajky (svérázné, neboť zpravidla jednověté; 1936; dnes vycházejí v souboru **Bajky a podpovídky**);

Knižní interview **Hovory s T. G. Masarykem** (3 svazky; 1928 – 1935; dnes obvykle vycházejí jako svazek jediný; film *Hovory s TGM* 2018: režie Jakub Červenka, hrají Jan Budař /Karel Čapek/, Martin Huba /T. G. Masaryk/);

Knižky pro děti **Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek** (ilustrace Josef Čapek; souborně 1932; spojením i rozsáhlejší úpravou dvou z těchto pohádek vznikl r. 1997 film režiséra Karla Smyczka a scenáristy Zdeňka Svěráka *Lotrando a Zubejda*, v hlavních rolích Jiří Strach, Pavel Zedníček, Barbora Seidlová), **Dášeňka čili Život štěněte** (1933).

<https://www.aktualne.cz/wiki/osobnosti/zaslouzili-umelci/karel-capek/r~e6f033fac0f411e3a1ef002590604f2e/>
<https://www.novinky.cz/clanek/historie-historicka-o-josefu-capkovi-stal-v-ustrani-ale-zustal-vzdy-sam-sebou-40325054>
https://cs.wikipedia.org/wiki/Olga_Scheinpflugov%C3%A1#/media/Soubor:Olga_Scheinpflugov%C3%A1_1919_1.jpg
https://www.lidovky.cz/relax/design/vila-bratri-capku-od-architekta-machone-je-na-prodej-chce-ji-praha.A130606_164352_ln-bydleni_ter
<https://dlonline.cz/pestra-capkova-strz/>
<https://www.filmfontana.cz/Krakatit-DVD-d9288.htm>
<https://blog.martinus.cz/2016/04/maturitni-recenze-r-u-r>
<https://voyo.nova.cz/titul/4053-bila-nemoc>
<https://aukro.sk/jarmila-glazarova-chudobna-pracka-ilustracie-antonin-strnadel-7057371665>